

Slaba znanost – najpogostejša etična težava raziskovalnih nalog

✍ Tone Žakelj

Na dnevnih redih vseh dvanajstih sej je imela KME leta 1995 okrog 200 točk, leta 2013 pa jih je bilo toliko že na nekaterih posameznih sejah, med njimi vsakokrat okrog 40–70 predlogov za nove raziskave. Vsi so šli najprej skozi roke prof. Trontlja. Zato ni čudno, da je imel prof. Trontelj izjemno dober vpogled v raziskovalna področja in teme, pa tudi v etični čut in sposobnost posameznih raziskovalcev, da pripravijo strokovno, etično in tudi formalno brezhibno vlogo.

Dober vpogled v raziskovalna področja

Kot predsednik državne Komisije za medicinsko etiko (KME) je bil akademik Trontelj tudi daleč najpogostejši – skoraj edini – poročevalec o raziskovalnih predlogih in prvi ocenjevalec njihove etične primernosti. To ni bila majhna naloga – ne po zahtevnosti tem, še manj po številu vlog. Obremenitev se je z leti večala, saj se je zahteva po oceni etičnosti razširila na vse raziskave na ljudeh, na “biološkem materialu človeškega izvora”, na njihovih zdravstvenih podatkih, in ni bila – kot včasih – nujna le za klinične farmakološke in akademske raziskave.

Na dnevnih redih vseh dvanajstih sej je imela KME leta 1995 okrog 200 točk, leta 2013 pa jih je bilo toliko že na nekaterih posameznih sejah, med

njimi vsakokrat okrog 40–70 predlogov za nove raziskave. Vsi so šli najprej skozi roke prof. Trontlja. Velikokrat si je naročil strokovne publikacije, da se je poglobil v snov, za katero je menil, da jo premalo pozna, ali pa se je o njej dal poučiti kolegom strokovnjakom. Njegov telefon in elektronska pošta sta bili pravi ‘vroči liniji’. Le redko je za oceno kakšnega predloga raziskave zaprosil strokovnjaka-recenzenta, ki ni bil hkrati tudi član KME.

Tako je imel prof. Trontelj izjemno dober vpogled v raziskovalna področja in teme, pa tudi v etični čut in sposobnost posameznih raziskovalcev, da pripravijo strokovno, etično in tudi formalno brezhibno vlogo. In njegov vtis ni bil slab: tudi v tujini je slovenske raziskovalce s področja biomedicine rad pohvalil, da je etično nesprejemljivih predlogov raziskav – ki jih KME zavrne – manj kot en odstotek in da le za nekaj odstotkov vlog predlaga spremembo ali dopolnitev. Pri tem je vedno poudaril, da je nadpovprečni etični čut naših raziskovalcev zasluga njegovih predhodnikov, profesorjev Janeza Milčinskega in Srečka Rainerja, pa tudi drugih v etiko usmerjenih učiteljev Medicinske fakultete, med njimi predvsem profesorja Antona Dolenca.

Strokovna raven

Z večanjem števila raziskovalnih predlogov se je zmanjšala njihova strokovna raven. Za pravo znanost velja, da raziskava ni etična, če ni tudi strokovno neoporečna. Znanstveno, strokovno in etično najbolj dodelani so predlogi kliničnih farmakoloških raziskav in raziskav novih medicinskih

pripomočkov, saj jih pripravljajo za to posebej izobraženi strokovnjaki. Med predlogi raziskav za znanstveni naziv – magister ali doktor znanosti – niso redki strokovno šibkejši, čeprav se tudi od njih pričakuje, da je delo resno utemeljeno, strokovno in etično dobro zastavljeno. Za večino predlogov študentskih raziskovalnih (diplomskih in drugih) del, ki jih KME dobi v oceno, je mogoče reči, da niso prava znanstvena dela; so raziskave, ki študente uvajajo v znanstveno delo. Pri teh zadnjih dveh kategorijah raziskav smo bili prof. Trontelj in z njim člani KME največkrat v stiski: ali naj načrtovano raziskavo zavrremo, ker je predlog strokovno prešibek, in naj si s tem privzamemo pristojnost strokovne komisije, ki je tako delo že ali ga še bo odobrila, ali pa naj dopustimo slab/š/o znanost. V takem dvomu je prof. Trontelj velikokrat razsodil: “Etično spornega ravnanja v predlogu ni znati, o znanstveni vrednosti dela pa se KME ne izreka”. Seveda slovenska KME ni edina, ki je postavljena pred tako dilemo; zahteva, naj bo vsak zdravstveni delavec (vsaj za diplomu) tudi raziskovalec, ni izključno slovenska.

Skrb za jezik

Strokovno šibkost predlogov pogosto spremlja tudi slabo izražanje, slabo jezikovno znanje. Materni jezik sicer ni bioetična vrednota, vendar je etik tudi v bioetiki ne more spregledati. Z odličnim poznavanjem slovenščine in pretanjenim čutom za pisano in govorjeno besedo – in to ne le v materinščini – je bil profesor Trontelj pogosto žalosten, ko se je moral prebijati skozi

pisanja, ki so bila pod ravno komaj še sprejemljivih srednješolskih prostih spisov. Površna in v slabem jeziku napisana pojasnila ljudem, povabljenim v raziskavo, je prof. Trontelj ocenjeval kot etično problematična, saj je menil, da pomenijo nespoštovanje do povabljenih. Čeprav se je imel vedno izjemno v oblasti in ga v tridesetih letih nisem videl opazno jeznega, pa si ni mogel kaj, da ne bi vsaj duhovito komentiral takih pisarij, še posebej ko je več kot očitno šlo le za znanstveno zveneče 'nakladanje'. Na opis "Pričakovani izvorni znanstveni prispevek je nov model, ki omogoča identifikacijo in opredelitev kriterijev vrednotenja za preverjanje učinkovitosti in uspešnosti izvajanja procesa timske obravnave pacienta. Proučevani model naj bi spodbudil procesne aktivnosti na način, ki bi omogočil vzpostavitev konkurenčnosti, omogočal validacijo in verifikacijo psihofizičnih sposobnosti človeških virov, vključeval čustveno inteligenco osebnosti pri izvajanju procesne metode pri izvajanju zdravstvene storitve in spodbujal kritično razmišljanje pri izvajanju organizacijskih aktivnosti zaposlenih ..." je, na primer, odgovoril takole: "KME dopušča možnost, da imate sijajne raziskovalne ideje, vendar ste jih skrili v zapleteno izrazje, iz katerega ne moremo izluščiti praktično ničesar. Člani KME, ki nismo posvečeni v vaši znanosti, potrebujemo preprost in razumljiv opis načrtovanega dela ..."

Vloga mentorja

Prof. Trontelj je dobro vedel, da so avtorji takega pisanja le odsev, celo žrtev svojih učiteljev, svojih mentorjev. Kjer koli in kadar koli je imel priložnost, je zato opozarjal kolege, naj svojo vlogo učitelja, še posebej mentorja, vzamejo resno in naj je ne razumejo le kot pedagoško, ampak tudi kot širšo (etično, družbeno, jezikovno ...) vzgojno nalogo. Prepričan je bil, da imajo pedagoška, znanstvena in kadrovska politika, ki zahtevajo znanost od ljudi, ki po duši ali sposobnostih niso ali ne želijo biti niti raziskovalci, kaj šele znanstveniki, nasprotni učinek od zelenega: veliko nazivov, a malo dejanskega znanja, kaj šele znanstvenih dosežkov. ■

Foto: Benedikt Lavrih